

**Η ανάδειξη του πρωθυπουργού και η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας.
Διακριτές, ασύμπτωτες και, κατ' εξαίρεση, διασταυρούμενες διαδικασίες**

Θανάσης Γ. Ξηρός
ΔΝ-Δικηγόρος

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η μη εξασφάλιση της αυξημένης πλειοψηφίας των τριών πέμπτων του συνόλου των βουλευτών κατά την τρίτη ψηφοφορία για την εκλογή του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας σηματοδότησε την *ατελέσφορη ολοκλήρωση* της πρώτης φάσης της διαδικασίας. Η Βουλή διαλύθηκε υποχρεωτικά και η διεξαγωγή της ψηφοφορίας ορίστηκε την Κυριακή 25 Ιανουαρίου 2015. Έτσι, η προεδρική εκλογή, για δεύτερη φορά στη μακρά μεταπολιτευτική περίοδο, προκάλεσε την προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία. Η απήχηση των πολιτικών δυνάμεων, όπως εμφανίζεται στις δημοσκοπήσεις, επιτρέπει την προβολή ποικίλων σεναρίων για την επόμενη ημέρα. Όποιο τελικά επικρατήσει στην πράξη, θα διαμορφώσει τους όρους της *κυβερνησιμότητας* αλλά και της *διαδοχής* του Κ. Παπούλια.

Η *αυτοδυναμία*, σενάριο που δεν φαίνεται πάντως να συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες επικράτησης, θα *απλοποιήσει* τα πράγματα, επιταχύνοντας τις εξελίξεις και στα δύο ανοικτά ζητήματα. Αντιθέτως, την αντιμετώπισή τους θα δυσχεράνει ιδιαίτερα η *σχετικά πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης*. Τότε η ανάδειξη του πρωθυπουργού αναμένεται να αποδειχθεί εξίσωση αυξημένης δυσκολίας και το αποτέλεσμα της θα καθορίσει τη δεύτερη φάση της προεδρικής εκλογής. Στην περίπτωση που οι διερευνητικές εντολές και η κοινή προσπάθεια των πολιτικών αρχηγών, υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, αποβούν, εντέλει, άκαρπες, λύση στο *κυβερνητικό αδιέξοδο* θα αναζητηθεί με την προκήρυξη νέας εκλογικής αναμέτρησης, προκειμένου να εκφραστεί νωπή λαϊκή εντολή.

Όταν η αναζήτηση συνεργασιών και ευρύτερων συναινέσεων ή, έστω, της ανοχής για το σχηματισμό βιώσιμης κοινοβουλευτικά κυβέρνησης, κατ' ακραία εξαίρεση στη συνήθη πορεία των μετεκλογικών πραγμάτων, παραμένει ακόμη ζωντανή μετά τη σύγκληση της νέας Βουλής σε Α΄ Τακτική Σύνοδο και τη συγκρότησή της με την εκλογή του προεδρείου της, ανακύπτει το ερώτημα, εάν είναι δυνατόν να εκκινήσει η δεύτερη φάση της προεδρικής εκλογής. Με άλλα λόγια, εάν οι δύο, συστηματικά, διακριτές και χρονικά ασύμπτωτες διαδικασίες θα μπορούσαν, τότε και μόνον τότε, να διασταυρωθούν, κινούμενες παράλληλα. Το ενδεχόμενο, εφόσον αποκτήσει επικαιρότητα, θα συγκεντρώσει για πρώτη φορά τα φώτα της δημοσιότητας. Θα αποτελέσει, γι' αυτό, μοναδικό πραγματικό σε μια, κυριολεκτικά, «αχαρτογράφητη» ακόμη, ελλείψει θεωρητικής επεξεργασίας, περιοχή στη λειτουργία του πολιτεύματος.

II. Η ανάδειξη του πρωθυπουργού

1. Με την προσφυγή στις γενικές βουλευτικές εκλογές επιδιώκεται, πρωταρχικά και πάντως προνομιακά, η έκφραση νωπής λαϊκής θέλησης και σε, απώτερη αναγωγή, η συγκρότηση βιώσιμου κοινοβουλευτικά κυβερνητικού σχήματος. Οι διεργασίες σχηματισμού του εκκινούν ευθύς μόλις οριστικοποιηθεί το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας και τις καθορίζει ο επικρατούν, κάθε φορά, συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων. Η απόλυτα πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης, δηλαδή όταν πολιτικό κόμμα εξασφαλίσει την αυτοδυναμία, επιτρέπει την άμεση ανάδειξη του πρωθυπουργού.

Έτσι, η γενετική και πάντως η σημαντικότερη από τις επιμέρους στιγμές στην πρώτη φάση της ζωής μιας κυβέρνησης¹ δεν θα αντιμετωπίσει κανένα απολύτως πρόβλημα. Την εντολή σχηματισμού λαμβάνει ο αρχηγός του κόμματος, με πρότασή του διορίζονται δε οι Υπουργοί και οι Υφυπουργοί². Εάν δεν υπάρχει επικεφαλής ή

¹ Για τις επιμέρους εκδοχές της δεδηλωμένης αλλά και τις φάσεις στη ζωή μιας κυβέρνησης, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται ο σχηματισμός της, βλ. βλ. Θ. Ξηρού, Κηδεμονευόμενος και προκρούστειος κοινοβουλευτισμός. Από το Σύνταγμα του 1952 στη δικτατορία των συνταγματαρχών, Αθήνα 2008, σ. 64 επ.

² Άρθρο 37 παρ. 2 πρότ. 1 Συντ. Για το σχηματισμό της κυβέρνησης, βλ. Δ. Θ. Τσάτσου, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Β΄. Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, Έκδοση Β΄, Αθήνα-Κομοτηνή 1993, σ. 269 επ. Φ. Σπυρόπουλου, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 291 επ. Ευάγ. Βενιζέλου, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σ. 629 επ. Κ. Μαυριά, Συνταγματικό Δίκαιο, 5^η Έκδοση, Αθήνα 2014, σ. 519 επ.

εκπρόσωπος, ενδεχόμενα μάλλον απίθανα στα σύγχρονα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα, καθώς επίσης όταν μεν υπάρχει, αλλά δεν έχει καταφέρει να εκλεγεί βουλευτής, εξέλιξη που δεν επέτρεψαν να αποκτήσει έως σήμερα επικαιρότητα τα, κατά καιρούς ισχύοντα μεταπολιτευτικά, εκλογικά συστήματα, εντολοδόχος θα είναι ο προτεινόμενος από την κοινοβουλευτική ομάδα³.

2. Τα πράγματα εμφανίζονται περισσότερο σύνθετα και σαφώς πιο περίπλοκα, με αυξημένες πιθανότητες να καταλήξουν σε αδιέξοδο, όταν επικρατεί η *σχετικά πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης*⁴. Από τη στιγμή που κανένα κόμμα δεν εξασφαλίζει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών, ο πρωθυπουργός αναδεικνύεται στο πλαίσιο καθορισμένης, κατά τρόπο μάλιστα *αναλυτικό* στο Σύνταγμα, διαδικασίας. Ο σχηματισμός βιώσιμης κοινοβουλευτικά κυβέρνησης προϋποθέτει ευρύτερες συναινέσεις και απαιτεί τη συνεργασία περισσότερων, που αναζητούνται μέσω των *διερευνητικών εντολών*. Όπως συμβαίνει και με την εντολή σχηματισμού, δεν περιβάλλονται το *γραφτό τύπο*⁵, αποδέκτες τους είναι, κατά σειρά, τα τρία πρώτα σε

και *Κ. Χρυσόγονου*, Συνταγματικό Δίκαιο, Δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014, σ. 509 επ.

³ Άρθρο 37 παρ. 4 Συντ. Για το ζήτημα, βλ. αμέσως παραπάνω.

⁴ Για το σχηματισμό της κυβέρνησης, όταν επικρατεί η *σχετικά πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης*, βλ. *Φ. Σπυρόπουλου*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 292· *Ευάγ. Βενιζέλου*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 631 επ.· *Κ. Μαυριά*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 521 επ. και *Κ. Χρυσόγονου*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 511 επ.

⁵ Γι' αυτό, η διερευνητική εντολή δίνεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με κάθε δυνατό και πρόσφορο τρόπο. Επικρατούσα πρακτική είναι η ανάθεσή της στο πλαίσιο συνάντησής του, κατά σειρά, με τον επικεφαλής του πολιτικού κόμματος. Δεν αποκλείεται πάντως να αποτελέσει αντικείμενο και τηλεφωνικής τους επικοινωνίας, όταν κάποιος από τους δύο αδυνατεί να μετακινηθεί λ.χ. για λόγους υγείας. Τούτο συνέβη τον Ιούνιο του 1989, οπότε ο Πρόεδρος του ΠΑ.ΣΟ.Κ., αντιμετωπίζοντας σοβαρά προβλήματα υγείας νοσηλεύονταν σε δημόσιο νοσοκομείο [βλ., αντί άλλων, *Γ. Αναστασιάδη*, Οι τρεις εφαρμογές του άρθρου 37 Συντ. [Ιούνιος, Οκτώβριος και Νοέμβριος 1989]. Συμβολή στην ιστορία του ελληνικού κοινοβουλευτικού συστήματος, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 44 και *τον ιδίου*, Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας (1974-1992), σ. 121]. Εκεί συναντήθηκε και με τον επικεφαλής του Συνασπισμού, πριν ορίσει εκπρόσωπό του για τη συνέχιση των διαβουλεύσεων (βλ. Το πολιτικό '89, Αθήνα 1989, σ. 23 επ.). Αντιθέτως, πρέπει να θεωρείται, τουλάχιστον, αμφίβολης συνταγματικότητας η επιλογή τη διερευνητική εντολή να αναθέσει άλλο πρόσωπο, έστω και αν είναι υψηλόβαθμο στέλεχος της Προεδρίας της Δημοκρατίας, και μάλιστα τηλεφωνικά. Το ενδεχόμενο συζητήθηκε για την περίπτωση που το αποτέλεσμα της επικείμενης εκλογής καταστήσει αποδέκτη της τρίτης διερευνητικής εντολής το πολιτικό κόμμα με την επωνυμία «Λαϊκός Σύνδεσμος-Χρυσή Αυγή», ο αρχηγός και στελέχη του οποίου έχουν προφυλακιστεί (βλ. *Κ. Ζούλα*, Πώς θα λυθεί το αδιέξοδο με τη Χρυσή Αυγή, εφημ. *Η Καθημερινή*,

κοινοβουλευτική δύναμη πολιτικά κόμματα⁶ και οι διαβουλεύσεις του, κάθε φορά, φορέα τους με τους λοιπούς πολιτικούς αρχηγούς διαρκούν το μέγιστο τρεις ημέρες⁷.

Η *άκαρπη έκβασή* τους, δηλαδή η αποτυχία να καταλήξουν σε σχήμα που θα το περιλάβει με την εμπιστοσύνη ή την ανοχή της η Βουλή, πιστοποιεί την αδυναμία συμπόρευσης των πολιτικών δυνάμεων και σηματοδοτεί την ατελέσφορη ολοκλήρωση της διαδικασίας. Η επόμενη συνταγματικά φάση⁸ για την ανάδειξη του πρωθυπουργού, εκκινεί άμεσα, συνήθως την επαύριον, και εξελίσσεται με *ενεργότερη τη συμμετοχή* του Προέδρου της Δημοκρατίας. Προς τούτο, καλεί τους πολιτικούς αρχηγούς, από κοινού ή κατά μόνος⁹, σε μία ή και περισσότερες συναντήσεις.

Η διάρκεια των *κοινών προσπαθειών* δεν ορίζεται συνταγματικά, δεν μπορεί όμως να εκτείνεται πέραν ενός *ευλόγου χρόνου*. Τα όριά του συγκεκριμενοποιούνται, κατά περίπτωση και στις επικρατούσες κάθε φορά συνθήκες, με αναγωγή, πρωταρχικά, στον επιδιωκόμενο συνταγματικά σκοπό, το σχηματισμό βιώσιμης κοινοβουλευτικά κυβέρνησης. Δεδομένου ότι η Βουλή *δεν μπορεί να διαλυθεί* πριν συνέλθει στην Α΄

Κυριακή 18 Ιανουαρίου 2015, σ. 6 και Συνταγματικό πρόβλημα, εφημ. *Πρώτο Θέμα*, Κυριακή 18 Ιανουαρίου 2015, σ. 34).

⁶ Οι διερευνητικές εντολές μπορεί, κατ' εξαίρεση, να φθάσουν τις τέσσερις, όταν δύο κόμματα, εξ αρχής, δηλαδή μετά τις εκλογές, ή κατά τη διάρκεια της Βουλευτικής Περιόδου, διαθέτουν τον ίδιο αριθμό βουλευτών και είναι, σύμφωνα με την ερμηνευτική δήλωση κάτω από το άρθρο 37 Συντ., ισοδύναμα.

⁷ Τόση είναι η ισχύς συνταγματικά κάθε διερευνητικής εντολής (άρθρο 37 παρ. 3 πρότ. 2). Πρόκειται για τη μέγιστη διάρκειά της, η οποία δεν είναι πάντως υποχρεωτικό να εξαντληθεί, όπως παρατηρήθηκε κατά την εφαρμογή της συνταγματικής ρύθμισης στην πράξη. Η διαδικασία των διερευνητικών εντολών ενεργοποιήθηκε μεταπολιτευτικά πέντε, συνολικά, φορές, τρεις το 1989 και δύο το 2012, δηλαδή τις μοναδικές που επικράτησε η σχετικά πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης. Βλ. *Γ. Αναστασιάδη*, Οι τρεις εφαρμογές, όπ.π. (σημ. 5), σ. 39 επ. και, αντίστοιχα, *Θ. Ξηρού*, Η Βουλή στην εποχή των Μνημονίων. Το χρονικό της ΙΓ΄, ΙΔ΄ και ΙΕ΄ Περιόδων των εργασιών της (2009-2014), Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015 (υπό έκδοση).

⁸ Αποκαλούμενη με τον περιγραφικό όρο, φάση των κοινών προσπαθειών. Έχει, επίσης, αναφερθεί ως «τελευταία προσπάθεια» ή «τελευταίος ρυθμιστικός χειρισμός». Βλ. *Ευάγ. Βενιζέλου*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 636 και *Κ. Χρυσόγονου*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 512.

⁹ Η επιλογή μεταξύ τους συναρτάται στενά προς τον αριθμό των πολιτικών κομμάτων που έχουν εξασφαλίσει κοινοβουλευτική εκπροσώπηση. Και τις δύο παραλλαγές ακολούθησε ο Πρόεδρος Δημοκρατίας τον Μάιο του 2012, καλώντας ορισμένους πολιτικούς αρχηγούς σε κοινή συνάντηση και μάλιστα περισσότερες της μιας φορές, ενώ μερικούς άλλους κατ' ιδίαν. Για την εξέλιξη της φάσης των κοινών προσπαθειών το 1989 και το 2012, βλ. *Γ. Αναστασιάδη*, Οι τρεις εφαρμογές, όπ.π. (σημ. 5), σ. 53 επ. και, αντίστοιχα, *Θ. Ξηρού*, όπ.π. (σημ. 7).

Τακτική της Σύνοδο και συγκροτηθεί¹⁰, το απώτατο σημείο του ευλόγου χρόνου συμπίπτει, καταρχήν, χρονικά με την εκλογή του προεδρείου. Υπέρβασή του και, συνεπώς, *παράταση* αυτής της φάσης χωρεί επιτρεπτά, κατ' εξαίρεση και μόνον όταν οι διαβουλεύσεις αφήνουν ακόμη *ανοικτό το ενδεχόμενο* να εξευρεθεί λύση, όχι αναγκαστικά στη σύνθεση της κυβέρνησης, αλλά πάντως στον *εντολοδόχο πρωθυπουργό*.

Προς τούτο απαιτείται και αρκεί η *σύμπτωση στο πρόσωπο του* πολιτικών δυνάμεων με αριθμό βουλευτών επαρκή για να τον περιβάλουν με την εμπιστοσύνη ή, έστω, την ανοχή τους. Διαφορετικά, η φάση των κοινών προσπαθειών δεν επιτρέπεται να παραταθεί πέραν του ακραίου χρονικά ορίου της, όπως συγκεκριμενοποιήθηκε παραπάνω¹¹, και επιβάλλεται να ολοκληρωθεί χωρίς άλλη καθυστέρηση. Άμεση συνέπεια της, έτσι βεβαιωμένης, αδυναμίας να επιτευχθεί συμφωνία σε βιώσιμη κοινοβουλευτικά λύση είναι η *διάλυση* της Βουλής¹². Την ευθύνη διενέργειας των εκλογών αναλαμβάνει κυβέρνηση από *όλα τα εκπροσωπούμενα κοινοβουλευτικά* πολιτικά κόμματα ή *υπηρεσιακή* υπό τον, αρχαιότερο, Πρόεδρο ενός των ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας.

III. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας

1. Ο σχηματισμός βιώσιμης κυβέρνησης συγκεκριμενοποιεί τον επιδιωκόμενο στόχο και στην περίπτωση που η Βουλή διαλύεται, λόγω της *αδυναμίας* της να εκλέξει, κατά την πρώτη φάση της διαδικασίας, Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Τότε η προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία είναι *υποχρεωτική*¹³ και την επομένη της νωπής έκφρασης της

¹⁰ Βλ. Δ. Θ. Τσάτσου, όπ.π. (σημ. 2), σ. 246 και Κ. Χρυσόγονου, όπ.π. (σημ. 2), σ. 499, καθώς επίσης Αρ. Μάνεση, Ακύρωση της λαϊκής εντολής η μη συγκρότηση της Βουλής, εφημ. *Η Καθημερινή*, Πέμπτη 29 Ιουνίου 1989, σ. 4.

¹¹ Δηλαδή, το αργότερο έως τη συγκρότηση της νέας Βουλής με την εκλογή του προεδρείου της.

¹² Εάν η αποτυχία συνεργασίας οριστικοποιηθεί πριν η Βουλή συνέλθει και συγκροτηθεί, επειδή τούτο είχε προβλεφθεί σε μεταγενέστερο χρόνο, θα απαιτηθεί η έκδοση νέου προεδρικού διατάγματος που θα επισπεύσει το τέλος της, συντέμνοντας το χρονοδιάγραμμα και μεταθέτοντας νωρίτερα τη σύγκληση της νέας Βουλής και, συνακόλουθα, την εκλογή του προεδρείου της, προκειμένου να καταστεί επιτρεπτή συνταγματικά η διάλυση, λόγω της αδυναμίας να προκύψει από τις τάξεις της βιώσιμο κυβερνητικό σχήμα.

¹³ Άρθρο 32 παρ. 4 εδ. α' Συντ. Για τη διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας στις δύο φάσεις που τη συνθέτουν, βλ. Δ. Θ. Τσάτσου, όπ.π. (σημ. 2), σ. 336 επ.· Φ. Σπυρόπουλου, όπ.π. (σημ. 2), σ.

λαϊκής θέλησης οι *θεσμικές εκκρεμότητες* έχουν, πλέον, αυξηθεί σε δύο. Η ανάδειξη του πρωθυπουργού προστίθεται στο ανοικτό, ήδη προεκλογικά, ζήτημα του νέου ρυθμιστή του πολιτεύματος. Η εκλογή του απαιτεί πάντως *λειτουργούσα* Βουλή, δηλαδή προϋποθέτει τη σύγκληση, υπό τη νέα της σύνθεση, και τη συγκρότησή της.

Στην Α΄ Τακτική Σύνοδο της νέας Περιόδου η Βουλή συνέρχεται την καθορισμένη στο διάταγμα προκήρυξης των γενικών βουλευτικών εκλογών ημερομηνία και ώρα. Την επομένη και σε διαδοχικές ψηφοφορίες εκλέγεται το προεδρείο της¹⁴. Από εκείνη τη στιγμή, ακριβέστερα την επαύριον, μπορεί να ασκεί το σύνολο των αρμοδιοτήτων της. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνεται, θεωρείται μάλιστα από τις πιο σημαντικές, η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Η πρώτη ψηφοφορία της δεύτερης φάσης διεξάγεται, σύμφωνα με τη συνταγματική πρόβλεψη, *ευθύς μόλις* η Βουλή συγκροτηθεί σε σώμα¹⁵, ενώ στον Κανονισμό της Βουλής ορίζεται ότι κάθε ψηφοφορία εγγράφεται σε ειδική ημερήσια διάταξη, η οποία ανακοινώνεται *πέντε πλήρεις ημέρες* πριν από την ορισθείσα¹⁶. Οι δύο διατυπώσεις φαίνεται, καταρχήν, να διαφοροποιούνται. Δεδομένου όμως ότι ο συντακτικός νομοθέτης εκράζεται κατά τρόπο γενικό, την επιλογή εξειδικεύει και συγκεκριμενοποιεί ο Κανονισμός. Ελλείπει μάλιστα ιδιαίτερου και συγκεκριμένου λόγου που επιβάλλει ή δικαιολογεί τη διατάραξη της *ενότητας* στη *χρονική εξέλιξη* της προεδρικής εκλογής κατά τις δύο φάσεις της και στις επιμέρους στιγμές τους, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το πενθήμερο αποτελεί τον κανόνα στην, εν γένει, *οργάνωση* της διαδικασίας και διασφαλίζει την ενότητά της.

Και η πρώτη ψηφοφορία της δεύτερης φάσης πρέπει, λοιπόν, να διεξαχθεί *πέντε πλήρεις ημέρες μετά την ανακοίνωσή της*. Ως αφετηρία για τον υπολογισμό τους λαμβάνεται η ημέρα συγκρότησης της Βουλής, εάν ο νέος Πρόεδρος της εκδόσει

324 επ.· *Ευάγ. Βενιζέλου*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 575 επ.· *Κ. Μαυριά*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 461 επ. και *Κ. Χρυσόγονου*, όπ.π. (σημ. 2), σ. 564 επ.

¹⁴ Βλ., αντί πολλών, *Κ. Χρυσόγονου*, όπ.π., σ. 473.

¹⁵ Ο συντακτικός νομοθέτης επιλέγει, εν προκειμένω, διατύπωση που φαίνεται να επιτρέπει, καταρχήν, την εκκίνηση της δεύτερης φάσης της εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας την επομένη της συγκρότησης της νέας Βουλής. Η βούλησή του δεν προκύπτει πάντως από την επεξεργασία της διάταξης στις επιμέρους φάσεις της «Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής», αφού δεν απασχόλησε διόλου τη συζήτηση. Έτσι, το κανονιστικό της περιεχόμενο συγκεκριμενοποιείται ερμηνευτικά με αναγωγή στον Κανονισμό της Βουλής (στο εξής: ΚτΒ) που το εξειδικεύει (βλ. αμέσως παρακάτω), αλλά και στο μοναδικό προηγούμενο της μεταπολιτευτικής περιόδου, τον Απρίλιο του 1990 (βλ. παρακάτω VII, 2).

¹⁶ Άρθρο 140 παρ. 3 ΚτΒ.

αυθημερόν τη σχετική πράξη του, ή, το πιθανότερο, η επομένη. Στην περίπτωση που δεν συγκεντρωθεί η απαιτούμενη αυξημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών¹⁷, ακολουθούν δύο ακόμη ψηφοφορίες. Η πρώτη διεξάγεται και αυτή μέσα σε πέντε πλήρεις ημέρες¹⁸ και η τελευταία ύστερα από άλλες τόσες, με πλειοψηφίες εκλογής που βαίνουν μειούμενες¹⁹. Για όσο χρόνο εξελίσσεται η διαδικασία, ο απερχόμενος Πρόεδρος παραμένει στη θέση του, ακόμη και εάν έχει ήδη συμπληρωθεί ή θα συμπληρωθεί κατά τη διάρκειά της η πενταετής θητεία του²⁰.

2. Στην παρ. 5 του άρθρου 32 Συντ. ρυθμίζονται δύο περιπτώσεις, εντοπισμένες σε ειδικές συνθήκες, με τις οποίες ενδέχεται να βρεθεί αντιμέτωπη η προεδρική εκλογή. Όταν ανακύψει τέτοια ανάγκη, η Βουλή δεν αποκλείεται, εν πρώτοις, να είναι *απούσα*, δηλαδή να μην λειτουργεί σε Ολομέλεια. Τότε θα συγκληθεί εκτάκτως και, κατά την ορθότερη άποψη, σε *Ειδική Σύνοδο*²¹, ²². Επειδή η συμπλήρωση της πενταετούς θητείας του Προέδρου είναι, πάντοτε και εκ των προτέρων, γνωστή, η εφαρμογή της διάταξης αποκτά επικαιρότητα, κατ' εξαίρεση και μάλλον αποκλειστικά,

¹⁷ Άρθρο 32 παρ. 4 εδ. β' Συντ.

¹⁸ Η συνταγματική επιλογή διαφοροποιείται στη διατύπωσή της από την προκριθείσα στις λοιπές πέντε ψηφοφορίες που συνθέτουν τις δύο διακριτές φάσεις της προεδρικής εκλογής. Από τη σύζήτηση της διάταξης σε όλες τις επιμέρους φάσεις της «Ε' Αναθεωρητικής Βουλής» δεν προκύπτουν ούτε οι λόγοι που οδήγησαν στη διαφοροποίηση ούτε η πραγματική και ουσιαστική ανάγκη να αποστεί η συγκεκριμένη ψηφοφορία από τη χρονική αντιμετώπιση των άλλων ψηφοφοριών. Πρέπει, γι' αυτό, να γίνει δεκτό ότι ισχύει και εν προκειμένω ο κανόνας των πέντε πλήρων ημερών.

¹⁹ Η απόλυτη και, στη συνέχεια, η σχετική πλειοψηφία των βουλευτών. Για τη δεύτερη και την τρίτη ψηφοφορία της δεύτερης φάσης, βλ. το άρθρο 32 παρ. 4 εδ. β' και, αντίστοιχα, γ' Συντ., καθώς επίσης όπ.π. (σημ. 13).

²⁰ Άρθρο 32 παρ. 6 Συντ.

²¹ Άρθρο 32 παρ. 5 εδ. α' Συντ.

²² Στην οποία και πρέπει να διεξαχθούν, κατά τη συστηματικά ορθή άποψη, και οι τρεις ψηφοφορίες της πρώτης φάσης της διαδικασίας εκλογής. Η αναφορά στην παρ. 4, αντί της παρ. 3 του άρθρου 32 Συντ., είναι, προδήλως εσφαλμένη, αφού στην πρώτη οργανώνεται η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας, όταν αποτύχουν και οι τρεις ψηφοφορίες της πρώτης φάσης. Ο *Κ. Χρυσόγονος* [όπ.π., (σημ. 2), σ. 567] δέχεται, ενόψει της συνταγματικής παραπομπής ότι «θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ειδική σύνοδος αρχίζει και τελειώνει με μια και μόνη ψηφοφορία, στην οποία απαιτείται πλειοψηφία τριών πέμπτων για την εκλογή Προέδρου, αλλιώς διαλύεται η Βουλή και προκηρύσσονται γενικές εκλογές». Πρόκειται πάντως για ερμηνευτική προσέγγιση που δεν μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνη ούτε και με το γράμμα της επίμαχης ρύθμισης.

στις περιπτώσεις *αιφνίδιας και απρόβλεπτης διακοπής* της, συνεπεία παραίτησης, έκλειψης ή οριστικής αδυναμίας στην άσκηση των καθηκόντων της θέσης²³.

Ανάγκη εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας μπορεί, επίσης, να ανακύψει και όταν η Βουλή *δεν υπάρχει*. Τούτο συμβαίνει, συνήθως, στην περίπτωση που έχει *διαλυθεί*, δηλαδή έχει τερματιστεί πρόωρα ο βίος της για τους συνταγματικά προβλεπόμενους λόγους²⁴, και, σπανιότερα με τη *συμπλήρωση της τετραετούς Βουλευτικής Περιόδου*. Ανεξαρτήτως της εκδοχής που θα επικρατήσει, εντέλει, στην πράξη, η εκλογή *αναβάλλεται* και η ειδική συνεδρίαση για τη διεξαγωγή της ψηφοφορίας, λαμβάνει χώρα το αργότερο είκοσι ημέρες μετά τη συγκρότηση της νέας λαϊκής αντιπροσωπείας. Εάν η πρώτη φάση ολοκληρωθεί χωρίς αποτέλεσμα, δηλαδή δεν συγκεντρωθούν οι απαιτούμενες συνταγματικά αυξημένες πλειοψηφίες, η χώρα θα οδηγηθεί, υποχρεωτικά, σε νέα προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία.

IV. Ανάδειξη του πρωθυπουργού και εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας: Δύο διακριτές διαδικασίες

Η *ανάδειξη του πρωθυπουργού* και η *εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας* αποτελούν, συστηματικά, *διακριτές διαδικασίες* στη λειτουργία του πολιτεύματος. Η αναζήτηση του αποδέκτη της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης, αμέσως μετά τη νωπή έκφραση της λαϊκής θέλησης, δεν προϋποθέτει ούτε, βέβαια, απαιτεί τη σύγκληση και, πολύ περισσότερο, τη συγκρότηση της νέας Βουλής, αφού η ανάθεσή της προηγείται, κατά τη συνήθη πορεία των μετεκλογικών πραγμάτων, χρονικά. Αντιθέτως, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν μπορεί να εκλεγεί, στην περίπτωση που την προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία προκάλεσε η αδυναμία συγκέντρωσης της αυξημένης πλειοψηφίας των τριών πέμπτων κατά την τρίτη ψηφοφορία της πρώτης φάσης, δίχως Βουλή έτοιμη να ασκήσει τις αρμοδιότητές της, δηλαδή πριν συγκληθεί και συγκροτηθεί.

Ανάδειξη και εκλογή απασχολούν τη λειτουργία του πολιτεύματος σε διαφορετική στιγμή της. Γι' αυτό, θεωρούνται, κατά κανόνα, και στην πράξη αποδεικνύονται χρονικά *ασύμπτωτες* διαδικασίες. Εξαιρέση θα μπορούσε να χωρέσει,

²³ Άρθρα 34 Συντ. και 151 ΚτΒ.

²⁴ Εξαιρουμένης, για προφανείς λόγους, της υποχρεωτικής διάλυσης, λόγω αδυναμίας εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας κατά την πρώτη φάση της διαδικασίας.

όταν η ατελέσφορη εξέλιξη της προεδρικής εκλογής προκαλέσει τη διάλυση της Βουλής. Η νωπή λαϊκή ετυμηγορία θα διαμορφώσει το νέο συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων, καθορίζοντας έτσι τόσο το σχηματισμό της κυβέρνησης όσο και το διάδοχο του απερχόμενου Προέδρου της Δημοκρατίας. Στην προκειμένη περίπτωση, οι δύο διακριτές διαδικασίες ενδέχεται να *διασταυρωθούν*, απειλώντας, εκ πρώτης όψεως, τη θεσμική τους καθαρότητα. Ερευνητέο παραμένει, εάν η διασταύρωση διαθέτει τέτοια ένταση και ποιότητα, ώστε να επιβάλλει ή, έστω, να επιτρέψει, κατά τρόπο συνταγματικά θεμιτό, την *παράλληλη* εξέλιξή τους. Η ακολουθητέα πορεία συναρτάται ευθέως προς την επικρατούσα μετεκλογικά κατανομή των πολιτικών δυνάμεων.

V. Η, καταρχήν, ασύμπτωτη εξέλιξή τους

1. Στην *απόλυτα πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης*, δηλαδή όταν εξασφαλίζεται η αυτοδυναμία, η ανάδειξη του πρωθυπουργού ολοκληρώνεται ουσιαστικά την επομένη της ψηφοφορίας με την ανάθεση της εντολής σχηματισμού (κυβέρνησης), ακολουθεί δε ο διορισμός του και, με πρότασή του, συμπληρώνεται το κυβερνητικό σχήμα. Η νεοεκλεγείσα Βουλή, αφού συγκροτηθεί, θα τον περιβάλλει με την εμπιστοσύνη της και, κατόπιν, θα συνέλθει σε ειδική συνεδρίαση για να εκλέξει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η διαγραφείσα ακολουθία ανταποκρίνεται απόλυτα στις επιταγές της κοινοβουλευτικής αρχής και συγκεκριμενοποίησε την πορεία του μοναδικού *προηγούμενου* κατά τη μακρά μεταπολιτευτική περίοδο²⁵.

Στην περίπτωση της *σχετικά πλειοψηφικής εκδοχής της δεδηλωμένης*, η ανάδειξη του πρωθυπουργού παραμένει προτεραιότητα και το πρόσωπό του αναζητείται μέσω των διερευνητικών εντολών. Η τελεσφόρησή τους, ακόμη και εάν οι πολιτικές δυνάμεις εξαντλήσουν το διαθέσιμο συνταγματικά μέγιστο χρόνο διαβουλεύσεων, θα προηγηθεί, κατά πάσα βεβαιότητα, της σύγκλησης της νέας Βουλής²⁶. Έτσι, οι εξελίξεις θα δρομολογηθούν στην πορεία που διαγράφηκε και η προεδρική εκλογή έπεται του σχηματισμού της κυβέρνησης και της παροχής ψήφου εμπιστοσύνης. Ούτε, λοιπόν, και στην περίπτωση αυτή διαταράσσεται η *ασύμπτωτη* εξέλιξη των δύο διακριτών διαδικασιών.

²⁵ Βλ. αμέσως παρακάτω VII.

²⁶ Εξαίρεση μπορεί να χωρέσει αποκλειστικά, όταν δοθούν τέσσερις διερευνητικές εντολές και όλοι οι φορείς τους εξαντλήσουν το τρίήμερο της ισχύος καθεμιάς.

2. Η ατελέσφορη έκβαση των διερευνητικών εντολών περιορίζει δραστικά τα περιθώρια αναζήτησης πρωθυπουργού. Ως *ύστατη ευκαιρία* απομένει η κοινή προσπάθεια των πολιτικών αρχηγών υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Αν και ομόθυμη φάση δεν οργανώνεται συνταγματικά, ορισμένα από τα στοιχεία της ταυτότητάς της συνάγονται ευχερώς και πέραν κάθε αμφισβήτησης. Έτσι, εκκινεί, κατά κανόνα, το αργότερο την *επομένη της ολοκλήρωσης των διερευνητικών εντολών*. Εξάλλου, γνωστός παραμένει ο στόχος της, η αναζήτηση της συμπόρευσης πολιτικών δυνάμεων σε αριθμό βουλευτών ικανό να εξασφαλίσει βιώσιμο κοινοβουλευτικά σχήμα μέσω της συνεργασίας ή, έστω, της ανοχής.

Ο επιδιωκόμενος στόχος προσφέρεται, επίσης, για να καθορίσει το *πέρας της φάσης των κοινών προσπαθειών*. Οι διεργασίες διατηρούνται ζωντανές για όσο χρόνο οι πολιτικές δυνάμεις συζητούν σοβαρά την προοπτική να συμπέσουν σε λύση. Η απόρριψή της είτε, το προτιμότερο, με *δημόσιες δηλώσεις* είτε, ενδεχομένως, με πράξεις ή παραλείψεις, που περικλείουν πάντως *σαφές μήνυμα*, σηματοδοτούν το τέλος των διαβουλεύσεων, επιβεβαιώνουν το κυβερνητικό αδιέξοδο και για την άρση του προβάλλει ως μόνη διέξοδος η προσφυγή στη λαϊκή εκτιμητορία. Η διάλυση της Βουλής και η προκήρυξη εκλογών διατάσσονται με προεδρικό διάταγμα, της έκδοσής του οποίου προηγείται, άνευ ετέρου, η σύγκληση και η συγκρότησή της. Η αναμονή τους, όταν η άκαρπη έκβαση των κοινών προσπαθειών, δηλαδή η αποτυχία συμπόρευσης, προκύψουν, κατά τρόπο αντικειμενικό, δεν αποκλείεται να αποδειχθεί *πολυτελής* και σε οριακές πολιτικά συνθήκες *ποικιλοτρόπως επικίνδυνη*. Γι' αυτό, πιθανολογείται ότι το καθορισμένο χρονοδιάγραμμα θα *συντμηθεί*, προκειμένου να επισπευσθούν οι εκλογές.

Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται από συγκροτημένη και έτοιμη να ασκήσει πλήρως τις αρμοδιότητές της Βουλή. Η διάλυσή της δεν καταλείπει, λοιπόν, *κανένα περιθώριο για την εκκίνηση* της δεύτερης φάσης της διαδικασίας. Στην προκειμένη περίπτωση, η ανάδειξη του πρωθυπουργού και η εκλογή του νέου ρυθμιστή του πολιτεύματος Πρόεδρου της Δημοκρατίας παραμένουν διακριτές διαδικασίες, συνεχίζουν να ακολουθούν ασύμπτωτη πορεία και δεν διασταυρώνονται.

VI. Η, κατ' εξαίρεση, διασταύρωσή τους

1. Η ασύμπτωτη πορεία της ανάδειξης του πρωθυπουργού και της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας *απειλείται* μόνον όταν καταλείπεται, κατά τρόπο

συνταγματικά επιτρεπτό, περιθώριο *διασταύρωσης* τους. Δηλαδή, όταν η αναζήτηση του αποδέκτη της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης διατηρείται σε εξέλιξη και, ταυτόχρονα, η Βουλή είναι έτοιμη να ασκήσει τις αρμοδιότητές της. Στην προκειμένη περίπτωση, η φάση των κοινών προσπαθειών εκτείνεται χρονικά και πέραν της συγκρότησης της νεοεκλεγείσας λαϊκής αντιπροσωπείας. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο δεν είναι, εκ των προτέρων και αξιωματικά, δυνατόν να αποκλεισθεί.

Η φάση των κοινών προσπαθειών συγκεκριμενοποιεί την *ύστατη ευκαιρία* του πολιτικού συστήματος να πετύχει συμπόρευση στο πρόσωπο του εντολοδόχου πρωθυπουργού. Δεδομένου ότι προηγήθηκαν και με τον ίδιο ακριβώς στόχο διεργασίες στο πλαίσιο των διερευνητικών εντολών, σε διάρκεια μιας τουλάχιστον εβδομάδας, η *ενεργή εμπλοκή* του Προέδρου της Δημοκρατίας για την εξεύρεση λύσης στο κυβερνητικό αδιέξοδο μπορεί να διαμορφώσει, να διευκολύνει ή, κάποτε, να επιβάλει συγκλήσεις. Ωστόσο, η συμπόρευση, σε αριθμό βουλευτών που θα εξασφαλίσει την εμπιστοσύνη ή, έστω, την ανοχή, δεν αποτελεί αυτοσκοπό, ούτε δικαιολογεί την, άνευ εταίρου, επιμονή, ακριβέστερα την εμμονή, στη συνέχιση των διαβουλεύσεων.

Άλλωστε, εάν υπήρχε διάθεση ή, πολύ περισσότερο, πρόθεση συνεργασίας και συμπόρευσης, θα είχε προ πολλού αποκαλυφθεί, πιθανότατα ήδη κατά τη διάρκεια των διερευνητικών εντολών. Ζητούμενο των διαβουλεύσεων είναι η ανάδειξη του πρωθυπουργού και στο σημείο αυτό επικεντρώνονται, προνομιακά, οι πολιτικές πρωτοβουλίες²⁷. Όταν, λοιπόν, επί δύο σχεδόν εβδομάδες οι εξελισσόμενες, *χωρίς διακοπή*, με *ποικίλες μορφές* και με *περισσότερους συνδυασμούς*, συζητήσεις δεν έχουν καταλήξει ακόμη σε απτό αποτέλεσμα και δεν αφήνουν ρεαλιστικά να διαφαίνεται άμεσα ορατή τέτοια προοπτική, η παράταση της διαδικασίας αποδεικνύεται αδιέξοδη και στερεί από τη λειτουργία του πολιτεύματος πολλά περισσότερα όσων, ίσως, θα προσέφερε η συνέχιση των διαβουλεύσεων.

Οποτεδήποτε, λοιπόν, για οποιοδήποτε λόγο και με κάθε πρόσφορο ή διαθέσιμο τρόπο οι πολιτικές δυνάμεις διαψεύσουν την προσδοκία ή αποστούν της προοπτικής για την εξασφάλιση ευρύτερων συναινέσεων, οι διαβουλεύσεις πρέπει να

²⁷ Η επιλογή των Υπουργών και των Υφυπουργών, καθώς επίσης η προγραμματική συμφωνία των κυβερνητικών εταίρων ακολουθεί, χρονικά, τη συμπόρευση στο πρόσωπο του πρωθυπουργού. Η προγραμματική συμφωνία εξειδικεύει, ως γνωστόν, τους όρους της συνεργασίας και καθορίζει το πλαίσιο της ακολουθητέας κυβερνητικής πολιτικής. Συνεπώς και κατά την αντικειμενική εξέλιξη των πραγμάτων, θα μπορούσε να τους απασχολήσει το διάστημα από την ορκωμοσία της κυβέρνησης έως την παρουσίαση των προγραμματικών δηλώσεων.

ολοκληρωθούν. Τυχόν παράτασή τους αποδεικνύεται *τεχνητή* και *αδιέξοδη*, πιθανότατα υπηρετεί πολιτικές σκοπιμότητες και, κατά πάσα πιθανότητα, θα προκαλέσει αντιδράσεις. Έως τη συγκρότηση της νέας Βουλής οι πολιτικές δυνάμεις είχαν το χρόνο να οριστικοποιήσουν τις θέσεις τους, να τις δημοσιοποιήσουν και, έτσι, να καθορίσουν δεσμευτικά τις επιλογές τους για την επόμενη ημέρα, οριοθετώντας την εξέλιξη και την κατάληξη των κοινών προσπαθειών.

2. Όταν την πρόωρη προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία επιβάλλει η αδυναμία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας, η επίλυση της θεσμικής εκκρεμότητας συνιστά, μεταξύ άλλων, αποστολή της νεοεκλεγείσας Βουλής. Η αποτυχία, κατά τρόπο αντικειμενικό και αναμφισβήτητο, να αναδειχθεί από τη νέα της σύνθεση πρωθυπουργός και, υπό την ηγεσία του, βιώσιμο κοινοβουλευτικό σχήμα, καταλήγει σε κυβερνητικό αδιέξοδο. Για την άρση του ως μόνη *πρόσφορη* και *διαθέσιμη επιλογή* προβάλλει η, εκ νέου, έκφραση νωπής λαϊκής εντολής και, συνεπεία της, η παράταση της εκκρεμότητας στην προεδρική εκλογή.

Η διάλυση της Βουλής που αναδείχθηκε μετά από την αποτυχία της προηγούμενης να εκλέξει Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τούτη τη φορά λόγω της αδυναμίας να περιβάλει με την εμπιστοσύνη της κυβερνητικό σχήμα, υποστηρίχθηκε ότι αποτελεί *καταστρατήγηση* της συνταγματικής επιταγής για την εκλογή του κατά προτεραιότητα, με οποιαδήποτε πλειοψηφία, και *περιφρόνηση ή εκβιασμό της λαϊκής θέλησης*²⁸. Η άποψη αποτελεί προϊόν στάθμισης των δύο ανοικτών μετεκλογικών ζητημάτων, η οποία καταλήγει να αναγνωρίσει, συνταγματικό και χρονικό, προβάδισμα στην προεδρική εκλογή έναντι της ανάδειξης του πρωθυπουργού. Πρόκειται όμως για επεξεργασία που *ιεραρχεί εσφαλμένα* τις θεσμικές εκκρεμότητες και παραγνωρίζει τις *πραγματικές ανάγκες* στη λειτουργία του πολιτεύματος.

3. Η πρόταξη της προεδρικής εκλογής έναντι του σχηματισμού βιώσιμης κοινοβουλευτικά κυβέρνησης έχει ως *ουσιώδη προαπαιτούμενά* της αφενός την παράταση της φάσης των κοινών προσπαθειών και αφετέρου τη σύμπτωση των πολιτικών δυνάμεων, σε αριθμό βουλευτών που να εξασφαλίζει, αν όχι στην πρώτη τουλάχιστον στη δεύτερη ψηφοφορία της δεύτερης φάσης, την απαιτούμενη, κάθε φορά πλειοψηφία στο πρόσωπο προτεινόμενου υποψηφίου για τη θέση του Προέδρου της

²⁸ Βλ. *Αντ. Μανιτάκη*, Συνταγματική διέξοδος σε ενδεχόμενο κυβερνητικό αδιέξοδο, εφημ. *Η Καθημερινή*, Κυριακή 11 Ιανουαρίου 2015, σ. 18.

Δημοκρατίας. Ακόμη και εάν στο δεύτερο ήθελε γίνει δεκτό ότι θα συμφωνούσαν κατά προτεραιότητα, δίχως πάντως να εντοπίζεται προς τούτο *πραγματική θεσμική ανάγκη*, η συνέχιση των διαβουλεύσεων με στόχο το σχηματισμό κυβέρνησης και πέραν της συγκρότησης της νέας Βουλής δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί πειστικά. Εξάλλου, εάν είναι δυνατόν να επιτευχθεί συμπόρευση στο πρόσωπο του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας με κοινοβουλευτική δύναμη, ικανή να ανταποκριθεί στις αυξημένες ποσοτικά προδιαγραφές της εκλογής του, τίποτε δεν φαίνεται να τις εμποδίζει πραγματικά να συμπέσουν και μάλιστα νωρίτερα στο εντολοδόχο πρωθυπουργό²⁹.

Σκοπός και μάλιστα αποκλειστικός ή προέχων κάθε προσφυγής στη λαϊκή ετυμηγορία είναι ο σχηματισμός βιώσιμης κοινοβουλευτικά κυβέρνησης. Ζήτημα *στάθμισης* με την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας θα μπορούσε να ανακύψει, όταν η θητεία του τελευταίου είχε ήδη εκπνεύσει και η παραμονή στη θέση του θα εγκυμονούσε *προβλήματα στην ομαλή λειτουργία* του πολιτεύματος. Από τη στιγμή όμως που συνεχίζει να ασκεί τα καθήκοντά του εωσότου εκλεγεί ο διάδοχός του, τέτοιος κίνδυνος προφανώς δεν υφίσταται. Ούτε, άλλωστε, θα ήταν και αρκετός για να δικαιολογήσει την αναγνώριση, τουλάχιστον, χρονικού προβαδίσματος υπέρ της προεδρικής εκλογής, από μόνο το λόγο ότι η ατελέσφορη έκβασή της σε πρώτη φάση προκάλεσε τη διάλυση της Βουλής.

Αντιθέτως, η απουσία κυβέρνησης, νομιμοποιημένης πολιτικά και κοινοβουλευτικά να ασκεί τις αρμοδιότητες της, αποβαίνει πολλαπλά και ποικιλοτρόπως *επιβλαβής*. Συνεπώς, ο σχηματισμός της προέχει έναντι κάθε άλλης εκκρεμότητας. Για όλους αυτούς τους λόγους, η ανάδειξη του πρωθυπουργού και η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας, ακόμη και εάν διασταυρωθούν, διατηρούν *αναλλοίωτη την ασύμπτωτη πορεία* και τη *θεσμική τους καθαρότητα*, δίχως να καταλείπεται, επιτρεπτά, οποιοδήποτε περιθώριο, προκειμένου να κινηθούν παράλληλα.

²⁹ Οι απορίες πολλαπλασιάζονται, εάν αναλογιστεί κανείς ότι για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης θα αρκούσαν, εντέλει, εκατόν είκοσι (120) βουλευτές, ως πλειοψηφία των παρόντων, σύμφωνα με την κρατούσα στην επιστήμη άποψη. Για την απαιτούμενη πλειοψηφία, προκειμένου νεοδιοριζόμενη κυβέρνηση να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, βλ. Δ. Θ. Τσάτσου, όπ.π. (σημ. 2), σ. 288 επ.· Φ. Σπυρόπουλου, όπ.π. (σημ. 2), σ. 293 επ.· Ευάγ. Βενιζέλου, όπ.π. (σημ. 2), σ. 633 επ.· Κ. Μαυριά, όπ.π. (σημ. 2), σ. 538 επ. και Κ. Χρυσόγονου, όπ.π. (σημ. 2), σ. 517 επ.

VII. Το προηγούμενο του 1990³⁰

1. Η κυβέρνηση τρικομματικής συνεργασίας, αποκαλούμενη από πολλούς και *οικουμενική*, υπό τον *Ξ. Ζολώτα* σχηματίστηκε μετά την αναμέτρηση της 5^{ης} Νοεμβρίου 1989. Οι εσωτερικοί τριβές και οι αποκλίνοντες στόχοι των εταίρων της δεν την άφησαν πάντως να μακροημερεύσει. Τα πολιτικά πρόσωπα που τη στελέχωσαν αποσύρθηκαν με απόφαση των αρχηγών τους την 12^η Φεβρουαρίου 1990 και αντικαταστάθηκαν από τεχνοκράτες. Μία εβδομάδα αργότερα και σαράντα ημέρες πριν εκπνεύσει η πενταετής θητεία του *Χρ. Σαρτζετάκη*³¹, θα εκκινήσει η διαδικασία εκλογής του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας.

Η ομολογημένη επιδίωξη του αρχηγού της σχετικής πλειοψηφίας να επιδιώξει, με όχημα την προεδρική εκλογή, την κοινοβουλευτική αυτοδυναμία «μπλόκαρον» την πρώτη φάση της διαδικασίας. Η Νέα Δημοκρατία δεν πρότεινε υποψήφιο στις τρεις διαδοχικές ψηφοφορίες και τα μέλη της κοινοβουλευτικής της ομάδας δήλωσαν σε όλες «παρών». Η επιλογή τους συγκέντρωσε την έντονη κριτική και θεωρήθηκε, ορθά, ότι *μεθόδευσε* την προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία. Έτσι, δεν κατέστη δυνατή η συγκέντρωση της αυξημένης πλειοψηφίας στο συνταγματικά καθορισμένο, κατά περίπτωση, αριθμό βουλευτών, και η Βουλή διαλύθηκε υποχρεωτικά.

2. Το αποτέλεσμα των εκλογών της 8^{ης} Απριλίου 1990 έθεσε, δι' ολίγον, εν αμφιβόλω την προοπτική άμεσου σχηματισμού κυβέρνησης. Την επομένη στους εκατόν πενήντα (150) βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας θα συμπράξει και ο μοναδικός της Δημοκρατικής Ανανέωσης. Η εξέλιξη επέτρεψε στον *Κ. Μητσοτάκη* να διοριστεί Πρωθυπουργός³². Η νέα Βουλή συγκλήθηκε στην Α΄ Τακτική της Σύνοδο το Σάββατο 21 Απριλίου 1990³³, αλλά μετά τη συγκρότησή της δεν προχώρησε στην εκλογή του

³⁰ Για γεγονότα της περιόδου, βλ. *Γ. Αναστασιάδη*, Σύγχρονη, όπ.π (σημ. 5), σ. 133 επ.

³¹ Ο *Χρ. Σαρτζετάκης* ορκίστηκε και ανέλαβε καθήκοντα την 30^η Μαρτίου 1985 [βλ. το Πρωτόκολλο Ορκωμοσίας του (ΕτΚ Α΄, φ. 61 της 30^{ης} Μαρτίου 1985)].

³² Με το π.δ. 179/1990 [«Διορισμός του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη του Κυριάκου, Αρχηγού του κόμματος της «Νέας Δημοκρατίας», ως Πρωθυπουργού» (ΕτΚ Α΄, φ. 64 της 11^{ης} Απριλίου 1990)].

³³ Στο π.δ. 63/1990 [«Διάλυση της Βουλής, Ορισμός Ημέρας Εκλογής Βουλευτών και Σύγκληση της Βουλής» (ΕτΚ Α΄, φ. 29 της 12^{ης} Μαρτίου 1990)] ορίστηκε, καταρχήν, ως ημέρα σύγκληση της νέας Βουλής στην Α΄ Τακτική της Σύνοδο η Δευτέρα 23 Απριλίου 1990. Ωστόσο, ο Πρωθυπουργός πρότεινε και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δέχθηκε να συνέλθει δύο ημέρες νωρίτερα [βλ. το π.δ. 183/1990 «Ορισμός νέας ημέρας σύγκλησης της Βουλής σε Α΄ Τακτική Σύνοδο» (ΕτΚ Α΄, φ. 67 της 18^{ης} Απριλίου 1990)]. Μετά το σχηματισμό κυβέρνησης δεν υπήρχε, άλλωστε, κανένας λόγος για να παραμείνει

νέου Προέδρου της Δημοκρατίας. Προτάχθηκε, ορθά και σε απόλυτη αρμονία προς την κοινοβουλευτική αρχή, η παρουσίαση των προγραμματικών δηλώσεων, την Τρίτη 24 Απριλίου 1990 και συζήτησή τους ολοκληρώθηκε δύο ημέρες μετά με την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης.

Μοναδική εκκρεμότητα απέμενε, πλέον, η εκλογή του διαδόχου του απερχόμενου *Χρ. Σαρτζετάκη*. Η δεύτερη φάση της διαδικασίας θα ξεκινήσει τη Δευτέρα 30 Απριλίου 1990. Στην πρώτη ψηφοφορία δεν συγκεντρώθηκε, όπως άλλωστε αναμένονταν, η αυξημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων. Δεν καταλείπονταν πάντως ουδεμία αμφιβολία για την τύχη της δεύτερης. Διεξήχθη την Παρασκευή 4 Μαΐου 1990 και δεν επιφύλαξε εκπλήξεις. Στην ισχνή και οριακή κυβερνητική πλειοψηφία θα προστεθούν δύο (2) ακόμη βουλευτές, την προτίμησή τους στον *Κ. Καραμανλή* θα εκφράσουν τελικά εκατόν πενήντα τρεις (153) και, έτσι, θα εκλεγεί σε δεύτερη θητεία Πρόεδρος της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας³⁴.

VIII. Οι εκλογές της 25^{ης} Ιανουαρίου 2015 και τα σενάρια της επόμενης ημέρας³⁵

1. Η αποτυχία να εκλεγεί ο διάδοχος του *Κ. Παπούλια* κατά την τρίτη ψηφοφορία, τη Δευτέρα 29 Δεκεμβρίου 2014, σηματοδότησε τον, πρόωρο όσο και υποχρεωτικό, τερματισμό του βίου της θητεύουσας Βουλής. Η διάλυσή της επισημοποιήθηκε δύο ημέρες αργότερα. Το πρωί της Τετάρτης 31 Δεκεμβρίου 2014 δημοσιεύθηκε και θυροκολλήθηκε το σχετικό προεδρικό διάταγμα³⁶. Στην ίδια πράξη ορίστηκε η Κυριακή 25 Ιανουαρίου ως ημέρα διεξαγωγής της ψηφοφορίας και

αμετάβλητο το αρχικό χρονοδιάγραμμα, η διαμόρφωση του οποίου είχε την αναφορά της στην προοπτική επικράτησης της σχετικά πλειοψηφικής εκδοχής της δεδηλωμένης.

³⁴ Τα καθήκοντά του ανέλαβε την επομένη, δίνοντας τον προβλεπόμενο συνταγματικά όρκο ενώπιον της Ολομέλειας της Βουλής. Βλ. το Πρωτόκολλο Ορκωμοσίας (ΕτΚ Α΄, φ. 71 της 5^{ης} Μαΐου 1990).

³⁵ Η επεξεργασία του άρθρου ολοκληρώθηκε πριν από τη διεξαγωγή της ψηφοφορίας. Γι' αυτό η παρουσίαση των μετεκλογικών σεναρίων εδράζεται υποχρεωτικά σε εκτιμήσεις, χωρίς γνώση και αναφορά στην κατανομή των κοινοβουλευτικών δυνάμεων μετά τη νοπή λαϊκή εντολή.

³⁶ Πρόκειται για το π.δ. 173/2014 [«Διάλυση της Βουλής, προκήρυξη εκλογής Βουλευτών και σύγκληση της νέας Βουλής» (ΕτΚ Α΄, φ. 277 της 31^{ης} Δεκεμβρίου 2014)].

προβλέφθηκε η σύγκληση της Α΄ Τακτικής Συνόδου της ΙΣΤ΄ Βουλευτικής Περιόδου την Πέμπτη 5 Φεβρουαρίου 2015³⁷.

Η εναρκτήρια συνεδρίαση της νεοεκλεγείσας Βουλής θα εξαντληθεί στην ορκωμοσία των ανακηρυχθέντων βουλευτών³⁸. Την επομένη, δηλαδή την Παρασκευή 6 Φεβρουαρίου 2015, θα συνέλθει, προκειμένου να εκλέξει, σε μυστική ψηφοφορία και, καταρχήν, με την απόλυτη πλειοψηφία, τον Πρόεδρό της³⁹. Υποψηφιότητες δεν υποβάλλονται, ούτε προηγείται συζήτηση⁴⁰. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας θα εκλεγούν οι επτά Αντιπρόεδροι, οι τρεις Κοσμήτορες και οι έξι Γραμματείς⁴¹. Αν και ο αριθμός τους, όπως επίσης η κομματική τους προέλευση, καθορίζονται στον Κανονισμό, ούτε και γι' αυτούς επιτρέπεται η υποβολή πρότασης από κοινοβουλευτική ομάδα. Προηγείται πάντως άτυπη διαβούλευση και, ενδεχομένως, πολιτική συμφωνία. Μετά την πλήρωση των θέσεων του προεδρείου, δηλαδή από το Σάββατο 7 Φεβρουαρίου 2015, η Βουλή θα είναι, πλέον, έτοιμη να ασκήσει τις αρμοδιότητές της.

2. Εάν στην εκλογική αναμέτρηση της 25^{ης} Ιανουαρίου 2015 επικρατήσει η απόλυτη πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης, οι εξελίξεις θα δρομολογηθούν χωρίς καθυστέρηση. Ο αρχηγός του κόμματος που εξασφάλισε την αυτοδυναμία την επομένη στη συνάντησή του με τον *Κ. Παπούλια* θα λάβει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Την Τετάρτη 28 Ιανουαρίου 2015 πιθανολογείται ότι θα διοριστούν ο ίδιος Πρωθυπουργός και, με πρότασή του, οι Υπουργοί και οι Υφυπουργοί. Το δεκαπενθήμερο, εντός οποίου η νέα κυβέρνηση υποχρεούται να εμφανιστεί ενώπιον της Βουλής, για να παρουσιάσει τις προγραμματικές της δηλώσεις και να ζητήσει την ψήφο εμπιστοσύνης, συμπληρώνεται την Πέμπτη 12 Φεβρουαρίου 2015. Δεν αποκλείεται πάντως η συζήτησή τους να αρχίσει νωρίτερα με επίσπευση της σύγκλησης και συγκρότησης της Βουλής.

Το προηγούμενο του 1990 αναμένεται να αποτελέσει τον οδηγό για την οργάνωση της εκκρεμούσας προεδρικής εκλογής. Η συνταγματική πρόβλεψη η πρώτη ψηφοφορία της δεύτερης φάσης της διαδικασίας να διεξαχθεί ευθύς μόλις συγκροτηθεί

³⁷ Δεν πρέπει πάντως να αποκλειστεί το ενδεχόμενο, εάν η λαϊκή ετυμηγορία με τις επιλογές της επιτρέψει την επικράτηση της απόλυτα πλειοψηφικής εκδοχής της δεδηλωμένης, να επισπευσθεί η σύγκλησή της κατά το προηγούμενο του 1990 (βλ. παραπάνω VII, 1).

³⁸ Άρθρα 59 Συντ. και 3 παρ. 2 ΚτΒ.

³⁹ Άρθρο 7 παρ. 1, 3, 4 και 5 ΚτΒ.

⁴⁰ Άρθρο 7 παρ. 2 ΚτΒ.

⁴¹ Άρθρο 8 ΚτΒ.

σε σώμα η νέα Βουλή πρέπει να ερμηνεύεται με αναγωγή στην κοινοβουλευτική αρχή⁴². Η επανεκκίνηση της διαδοχής του *Κ. Παπούλια* απαιτεί, γι' αυτό, η κυβέρνηση να έχει λάβει ψήφο εμπιστοσύνης. Εάν, λοιπόν, δεν συντημηθεί το αρχικό χρονοδιάγραμμα, η ειδική συνεδρίαση της Ολομέλειας πιθανολογείται ότι θα οριστεί τη Δευτέρα 16 Φεβρουαρίου 2015.

3. Αλλά και στην περίπτωση που επικρατήσει η σχετικά πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης, οι εξελίξεις θα δρομολογηθούν, επίσης, άμεσα. Την επομένη της εκλογικής αναμέτρησης ο απερχόμενος Πρόεδρος της Βουλής ή ο αναπληρωτής του θα ανακοινώσει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη δύναμη των πολιτικών κομμάτων⁴³. Αργά το μεσημέρι ή το απόγευμα της ίδιας ημέρας ο ρυθμιστής του πολιτευτής θα παράσχει διερευνητική εντολή στον αρχηγό του πρώτου σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμματος. Δεδομένου ότι αφενός καθεμιά ισχύει για τρεις ημέρες και αφετέρου οι αποδέκτες της δεν αναμένεται να ξεπεράσουν τους τρεις, οι διαβουλεύσεις των πολιτικών αρχηγών θα ολοκληρωθούν το αργότερο την Τρίτη 3 Φεβρουαρίου 2015. Εάν η διαδικασία τελεσφορήσει, ο αναδειχθείς πρωθυπουργός θα λάβει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, για να ακολουθήσουν όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως, σε χρονοδιάγραμμα το οποίο δεν είναι, για προφανείς λόγους, δυνατόν να καθοριστεί με ακρίβεια.

Η ατελέσφορη έκβαση των διερευνητικών εντολών σηματοδοτεί το πέρασμα στην επόμενη φάση, αυτή των κοινών προσπαθειών. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα καλέσει, από κοινού ή κατά μόνας, τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων, πιθανότατα την Τετάρτη 4 Φεβρουαρίου 2015. Από τις συναντήσεις τους πιθανόν να απουσιάσουν τα πολιτικά κόμματα που θα έχουν αρνηθεί οποιαδήποτε συνεργασία στο σχηματισμό κοινοβουλευτικής κυβέρνησης και, βέβαια, όσα δεν προσκληθούν. Οι διαβουλεύσεις, εάν δεν προκύψει ρητά ή εμμέσως αλλά σαφώς η αδυναμία να εξασφαλιστεί η εμπιστοσύνη της Βουλής, μπορεί να συνεχίζονται επιτρεπτά έως την ολοκλήρωση της συγκρότησής της, δηλαδή το αργότερο το απόγευμα της Παρασκευής 6 Φεβρουαρίου 2015. Η επίτευξη συμφωνίας επισημοποιείται με την ανάθεση της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στον υποδειχθέντα πρωθυπουργό και ακολουθούν

⁴² Αλλά και στην ενότητα της διαδικασίας. Βλ. παραπάνω III, 1.

⁴³ Θα προηγηθεί συνάντηση του απερχόμενου Προέδρου της Βουλής με τον Υπουργό των Εσωτερικών, ο τελευταίος θα του επιδώσει πίνακες με τα τελικά αποτελέσματα της ψηφοφορίας και την κατανομή των εδρών στη νέα Βουλή.

όσα εκτέθηκαν προηγουμένως, ενδεχομένως με παρέκταση του ακολουθητέου διαγράμματος.

Στην περίπτωση όμως που οι διαβουλεύσεις στη φάση των κοινών προσπαθειών αποβούν, εντέλει, άκαρπες, επισημοποιώντας το αδιέξοδο των διερευνητικών εντολών, ακολουθεί άμεσα, το αργότερο την επομένη της συγκρότησης της Βουλής, η διάλυσή της, συνεπεία της αδυναμίας να σχηματιστεί από τις τάξεις της βιώσιμο κοινοβουλευτικό σχήμα. Υποχρεωτικά η χώρα θα οδηγηθεί σε νέες εκλογές, πιθανότατα με την ευθύνη υπηρεσιακής κυβέρνησης και επικεφαλής, κατά πάσα βεβαιότητα, τον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως αρχαιότερο στα καθήκοντα της θέσης. Η ψηφοφορία στη νέα εκλογική αναμέτρηση αναμένεται να οριστεί την Κυριακή 1^η Μαρτίου 2015, με την εκκρεμότητα της προεδρικής εκλογής να παραμένει ανοικτή.

ΙΧ. Συμπεράσματα

Η ανάδειξη του πρωθυπουργού και η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας αποτελούν διακριτές και ασύμπτωτες μεταξύ τους διαδικασίες στη λειτουργία του πολιτεύματος. Γι' αυτό, αποκτούν επικαιρότητα σε διαφορετική στιγμή της. Στον κανόνα μπορεί να χωρέσει πάντως μία και μόνη εξαίρεση, όταν η ατελέσφορη εξέλιξη της προεδρικής εκλογής επιβάλλει τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών, προκειμένου να δοθεί νωπή εντολή και να διαμορφωθεί νέος συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων. Η κατανομή των εδρών στη νεοεκλεγείσα Βουλή καθορίζει τόσο την ανάδειξη του πρωθυπουργού όσο και την επιλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Αποκλειστικά στη σχετικά πλειοψηφική εκδοχή της δεδηλωμένης και υπό τον απαρέγκλιτο όρο ότι η φάση των κοινών προσπαθειών υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας παρατείνεται, υπηρετώντας πραγματική και όχι τεχνητή ανάγκη, μετά τη συγκρότηση της νέας Βουλής, οι δύο διαδικασίες διασταυρώνονται. Ακόμη και τότε δεν μπορεί όμως να κινηθούν παράλληλα, αφού η προεδρική εκλογή θα αναμείνει την ανάδειξη του πρωθυπουργού και την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης στην κυβέρνησή του. Σε κάθε άλλη περίπτωση, η διάλυση της Βουλής αποτελεί μονόδρομο και η διαδοχή του Προέδρου της Δημοκρατίας θα αφηθεί στη νέα της σύνθεση.

Εάν στις επικείμενες εκλογές επικρατήσει η σχετικά πλειοψηφική εκλογή της δεδηλωμένης και αποτύχει η ανάδειξη, συναινετικά, πρωθυπουργού για να ηγηθεί κοινοβουλευτικά βιώσιμου κυβερνητικού σχήματος συνεργασίας ή, έστω, ανοχής, η

Βουλή, το αργότερο αμέσως μετά τη συγκρότησή της, θα διαλυθεί υποχρεωτικά. Ο πρόωρος τερματισμός του βίου της μεταθέτει χρονικά την έναρξη της δεύτερης φάσης της προεδρικής εκλογής. Έτσι, η διαδοχή του *Κ. Παπούλια* θα απασχολήσει, δίχως ορατές ή λανθάνουσες συνέπειες στη λειτουργία του πολιτεύματος, την επόμενη λαϊκή αντιπροσωπεία και αφού πρώτα η νέα κυβέρνηση περιβληθεί με την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των μελών της.